

דף הלימוד מוקדש על ידי אסתר ריס לעילוי נשמת אמה מורתה
שושנה ריזל בת חיים דוד שנפטרה בכא בשבט

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים ב' פרקים י"ז - י"ח

פרק יז עוסק באחד האירועים הטראומטיים בתולדות עם ישראל - גלות ממלכת ישראל בידי שלמנאסר מלך אשור. במסגרת מדיניות חילופי האוכלוסין הגלו האשורים את ישראל והביאו נכרים לשומרון. אותם נוכרים, הפכו ברבות הימים ל'שומרונים'. פרק יח מתאר את המשך המסע האשורי על ערי יהודה והמצור על ירושלים. מצור זה מתרחש בימי המלך חזקיהו, אחד המלכים הצדיקים ביותר שמלכו ביהודה.

"וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק י"ז

פרק יז נחלק לשלושה חלקים - א-ו: גלות ממלכת ישראל. ז-כג: הסבר תיאולוגי לגלות. כד-מא: מקורם של השומרונים.

1 וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' רַק לֹא כַמְלֶכִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו (ב) הכתוב מתאר את הושע כרשע פחות ממלכי ישראל שלפניו. נתון זה מעורר קושי שכן דווקא בימיו גלתה ממלכת ישראל. עיינו ברשי" ונסו להציע אפשרות אחרת, על פי תיאור הרקע לגלות בחלק השני של הפרק.
רש"י: רק לא כמלכי ישראל - שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הזרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן... ולפי שבתלו פרדיסאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו, שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות.

2 א) נסיבות הגליית ישראל מתוארות משתי נקודות מבט האחת בא-ו השניה בז-כג. הגדירו את היחס ביניהן. חישבו - מהי נקודת הדמיון בין שני התיאורים?
ב) עיינו בתחילת החלק השני (פסוק ז), והשוו לשמות כ', ב-ג. מה משמעות הדמיון בין הפסוקים, ומדוע יוצר הכתוב הקבלה זו בהקדמה לעונש הגלות?

3 ההידרדרות מתוארת בשני שלבים: חטאי עבודה זרה (ז-יב), תוכחת נביאי ה' והמשך חטאי ישראל (יג-יח). למי מיועדת תוכחת הנביאים בפסוק יג ומה אנו למדים מכאן על זהות החוטאים בשלב הראשון? אילו חטאים מפורטים בשלב השני (טז, יז) ובאיזו ממלכה הם רווחו? לחטאים אלה השוו: ט"ז, ג. מל"א ט"ז, לא-לג.

4 וַיִּשְׁלַח ה' בָּהֶם אֶת-הָאֲרִיֹת וַיְהִי הַרְגָּם בָּהֶם עַמְדוֹ עַל הַהַבְדֵּל בְּתִיאוֹר חֹטֵא הַשּׁוֹמְרוֹנִים בַּפְּסוּקִים כה-כח ובפסוקים כז-כז. נסו להסביר הבדל זה תוך התייחסות לזהות הדובר בכל פעם.

פרק י"ח

5 ישנו פער בין פסוקים יג-טז, שבהם חזקיהו נכנע למלך אשור ומקבל את עולו, לבין פסוקים יז ואילך, המתארים את עליית צבא סנחריב על ירושלים. **אברנאל** מציע לקושי זה שני פירושים, מהם?

"וכתבו המפרשים שסנחריב אחר שקיבל המס והמנחה מחזקיהו שב לארצו ושחזקיהו לא שלח לו אותה מנחה מדי שנה בשנה ולכן לאחר זמן שב סנחריב לארץ יהודה להלחם... והנראה אלי הוא שאחז היה עובד את מלך אשור ושחזקיהו מרד בו... ושסנחריב בא על כל ערי יהודה וישם פניו לעלות על ירושלים, ושחזקיהו שלח לדבר לו רכות: חטאתי, שוב מעלי וכל מה שתתן עלי אשא, וסנחריב במרמה השיבו שיתן לו הכסף והזהב, וחזקיהו נתן לו הכל כמו ששאל ואחרי שלקח הכל מיזו שלח מיד את רבשקה על ירושלים בחיל כבד..."

6 השוו את מעשי חזקיהו בפסוקים טו-טז למעשיו בתחילת הפרק (פסוק ד), ולמעשי אחז אבי (ט"ז, ח, ז, יז). שימו לב לחזרתו של הפועל הייחודי 'קצץ'. לאור זאת, כיצד יש להעריך את מעשיו?

7 נאום רבשקה: נאום הרהב של רבשקה הוא מלאכת מחשבת של רטוריקה מתחכמת. הנאום נחלק לשניים: פניה לחזקיהו (יט-כה), פניה לעם (כח-לה)

א) כיצד פותחים שני החלקים ומה תפקיד פתיחה זו?

ב) עקבו אחרי מבנה החלק הראשון ואחר הטיעונים השונים השזורים בו.

ג) השורש 'בטח' מופיע שבע פעמים במהלך החלק הראשון. מהן שני ה'בטחונות' שמעלה ודוחה רבשקה בנאומו? עיינו בפסוק ה. מה הקשרו של השורש 'בטח' שם, ומה הדבר מלמד על הרקע האמיתי למרד חזקיהו?

ד) בשני החלקים ישנו טיעון במישור הפוליטי-ארצי, וטיעון במישור הדתי. השוו בין הטיעונים בשני החלקים, ושימו לב כיצד מתאים רבשקה את טיעוניו לנמענים השונים: חזקיהו/העם.

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ" < הרחבה

בין היהודים לשומרונים

על פי ספר מלכים, השומרונים הם צאצאי גולים מעמי מסופוטמיה שהובאו לשומרון בידי מלך אשור במקום בני ישראל, ועירבו את עבודת האלילים שלהם עם עבודת ה' שקיבלו מהכהן הישראלי בשומרון.

לעומת זאת, השומרונים עצמם מאמינים במסורות המייחסות את מוצאם לשבטי יוסף, ובכך שהם צאצאי אפרים ומנשה. לטענתם, כוהניהם משתייכים לשבט לוי והם צאצאי פנחס בן אלעזר בן אהרן. הם רואים עצמם שומרים נאמנים של תורת משה ועל כן הם קוראים לעצמם 'שְׁמֵרִים'. לפי אמונתם, המקום הקדוש שבחר בו האל הוא הר גריזים והם צאצאי עשרת השבטים שהוגלו בידי האשורים מממלכת הצפון וחזרו לאחר 49 שנות גלות למקום מושבם הקודם.

מעמדם הדתי המורכב של השומרונים יצר כבר בימי בית ראשון מתח בינם ובין היהודים. בימי בית שני החרף המתח בין היהודים, שבי ציון, לבין השומרונים שביקשו להצטרף לבניין המקדש ונענו בשלילה, והחלו להצר את צעדיהם של שבי ציון. אצל חז"ל אנו מוצאים התייחסות אמביוולנטית לשומרונים. היו מהחכמים שראו בהם גרי אמת ואחרים ראו בהם 'גרי אריות', שהתגיררו רק מחמת פחדם מהאריות ולכן גיורם אינו גיור.

השומרונים מחזיקים בנוסח משלהם לחמישה חומשי תורה ואינם מכירים בשאר ספרי המקרא. נוסח המקרא שלהם כתוב בעברית קדום, וכולל שינויים רבים מנוסח המסורה, כאשר ההבדל העיקרי הוא באיזכורו של הר גריזים בעשרת הדברות כהר שבו בחר ה': מפני מה הכותיים אסורין לבא בישראל, מפני שנתערבו עם כהני הבמות... מאימתי מקבלין אותם, משיכפרו בהר גריזים ויודו בירושלים ובתחיית המתים. (מסכת כותים ב, ז)

כך מסכם הרמב"ם בפירושו למשנת ברכות ח, ח את תולדות היחס לשומרונים-כותים אצל חז"ל: וכאן נבאר לך מה הם הכותיים. והוא, שהעם שהביא סנחריב מכותה והושיבם בערי שומרון העיד עליהם הכתוב את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים, אלא שארכו להם הימים עד שלמדו את התורה ופירושה כפשוטה, ומצוה שהחזיקו בה היו מדקדקים בה ומחזיקים בה מאד, והיו מוחזקים שהם מאמיני הדת מיחדים ואינם עובדים עבודה זרה, עד שחקרו חכמים אחריהם ומצאום מקדשים את הר גריזים, וכשחקרו על סבת הדבר מצאו להם באותו הר דמות יונה ונודע שהם עובדי עבודה זרה, ואז הורידום במעלת גוים גמורים לכל דבריהם.

מחמת גזירות מרידות ורדיפות שונות לאורך הדורות נתמעט ביותר מספרם של השומרונים, ומקרוב למיליון נפש הם מונים כיום כשבע מאות נפש בלבד, ומרוכזים בעיקר בהר גריזים ובחולון.

להרחבה: מנחם מור, משומרון לשכם: העדה השומרנית בעת העתיקה.

זבח הפסח השומרוני, תמונה משנת 1900

